

het is die schaamte die een extra-schrijnend element aan het algemene ziektebeeld toevoegt.

Wij herhalen: in een mate waarin hulp noodzakelijk was, hebben die ziekteverschijnselen zich slechts bij een minderheid der illegale werkers voorgedaan – wij nemen daarbij aan dat die verschijnselen sterker zijn geweest bij die illegale werkers die uit gevangenissen en concentratiekampen terugkeerden dan bij de overigen die, hoezeer ook jacht op hen werd gemaakt, in vrijheid bleven.

Alleszins denkbaar achten wij het voorts dat zich overeenkomstige verschijnselen hebben gemanifesteerd bij de velen die niet wegens illegaal werk maar wegens bijvoorbeeld zwarte handel of clandestien slachten of wegens diefstal in een Duitse gevangenis of een Duits concentratiekamp belandden, maar omtrent deze groepen oud-gevangenen ontbreken alle gegevens: alleen diegenen die aan het illegale werk hadden deelgenomen of wegens hun 'ras', geloof of wereldbeschouwing waren vervolgd, vielen onder een van de genoemde bijzondere uitkeringsregelingen.

*

De Joodse bevolkingsgroep werd het zwaarst geschonden.

Ca. honderdveertigduizend z.g. *Volljuden* hadden begin '41 aan de registratie der Joden deelgenomen¹ en ca. honderdzevenduizend waren gedeporteerd, veruit de meesten naar Auschwitz of Sobibor; van die gedeporteerden keerden ruim vijfduizend terug.² Nog andere groepen *Volljuden* bleven in leven: ca. zestienduizend onderduikers, ca. tienduizend gemengd-gehuwden, ca. drieduizend die (veelal op grond van fictieve gegevens) door de Duitser Calmeyer als *Halbjuden* waren aanvaard, ca. elfhonderd niet-gemengd-gehuwde Protestantse Joden, ca. drieduizend die er in geslaagd waren naar Zwitserland of elders te

¹ *Volljude* waren volgens de Duitse verordeningen diegenen die drie of vier Joodse grootouders hadden – hadden zij er slechts twee, dan golden zij als *Volljude* wanneer zij òf op 9 mei '40 tot een Joods kerkgenootschap hadden behoord òf met een *volljüdische* partner gehuwd waren. De overige *Halbjuden* alsook de *Vierteljuden* werden niet gedeporteerd. ² Van diegenen die naar Auschwitz resp. Sobibor waren gedeporteerd ca. elfhonderdvijftig resp. negentien. Van diegenen die naar het z.g. *Altersghetto* Theresienstadt resp. het z.g. *Austauschlager* Bergen-Belsen waren gedeporteerd, bleven telkens ca. tweeduizend in leven.